

KANUN TASARI VE TEKLİFLERİNİN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE YENİDEN GÖRÜŞÜLMESİ: TEKRİR-İ MÜZAKERE

*Reconsideration of Government and Private Member's Bills In
The Grand National Assembly of Turkey*

Dr. İrfan NEZİROĞLU*

Giriş, 1. Komisyonda Yeniden Görüşme, 2. Genel Kurulda Yeniden Görüşme, 2.1. Genel Kurulda Yeniden Görüşmede Usul, a. Kapsam, b. Zaman, c. Belli Bir Madde, d. Gerekçe, e. İstemde Bulunabilecek Olanlar, f. Danışma Kurulu veya Grup Önerisi, g. Yeniden görüşme, 3. Yeniden Görüşme Uygulamaları, **Sonuç, Tablo: Dönemler İtibariyle Yeniden görüşme Yapılan Tasarı ve Teklifler**

ÖZET

Yeniden görüşme, bir kanun tasarısı veya teklifinin komisyonlarda veya Genel Kurulda tümünün oylanıp kabul edilmesinden önce bir veya birkaç maddesinde değişiklik yapılmasına imkân veren bir yoldur. İhtüzük gereği anayasa değişikliği tekliflerinin görüşülmesi sırasında yeniden görüşme yapılması mümkün değildir. Özellikle Genel Kurul aşamasında yeniden görüşmenin bir istisna olması gerekirken son yıllarda sıklıkla bu yola başvurulduğu görülmektedir. Hükümetlerin tasarı veya teklifleri hızlı bir şekilde kanunlaştırma isteği ve baskısı yeniden görüşme yolunu istisna olmaktan çıkarıp olağanlaştırmaktadır.

---

* TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdür Yardımcısı, Yasama Derneği Başkanı.

Bu makalenin amacı uygulamaları da dikkate alarak özellikle Genel Kurul aşamasında yeniden görüşme yolunun teorik ve pratik açılarından incelemektir. Makalede yeniden görüşme önergesinin kapsamı, zamanı, taşınması gereken şartlar, kimlerin önerge verme yetkisine sahip olduğu ve önergenin Genel Kurulda işleme alınma süreci incelenmiştir. Ayrıca başlangıçtan bugüne dönemler itibarıyla kabul edilen yeniden görüşme önergeleri incelenmiştir. Böylece somut olarak hangi tür tasarı veya tekliflerde neden yeniden görüşme yapılmasına ihtiyaç duyulduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: yeniden görüşme, yeniden görüşme önergesi, komisyon, genel kurul, görüşme usulü.

ABSTRACT

Reconsideration is a way to make amendments on government or private member's bills in the committee or plenary session stage, before the final vote is taken. Standing Orders do not permit the reconsideration for the constitutional amendments. Reconsideration in the Plenary Session stage must be an exception. However it is becoming common during the recent years. The governments' and government party groups' desire and pressure to speed the legislative process is one of the main reason behind the often use of reconsideration mechanism in the Parliament.

The aim of this article is to examine the theory and practice of the reconsideration of bills, especially in the Plenary Session stage. It also examines the scope, time, conditions and procedure of the reconsideration of bills. Moreover all reconsideration applications are examined to find out for which type of bills this way is generally used.

Keywords: Reconsideration, motion for reconsideration, committee, plenary, procedure for reconsideration.

Giriş

Yeniden görüşme veya başka bir ifadeyle, tekrar-i müzakere kanun tasarı veya tekliflerin komisyonda veya Genel Kuruldaki görüşmeleri sırasında, kabul edilmiş olan bir veya birkaç maddesinin tasarının veya teklifin tümünün oylanmasından önce tekrar görüşülmesine imkân veren bir içtüzük düzenlemesidir.

Yeniden görüşme anlamına gelen “tekrir-i müzakere” ibaresi genellikle basın mensupları¹, bazen de politikacılar² tarafından “takrir-i müzakere”

¹ Günseli Önal, “Bankacıya Dokunulmazlık Yok”, *Milliyet* (20.6.2001); “İş Kanununda Takrir-i Müzakere Gündemde”, *Milliyet* (14.5.2003); Ali Tezel, “7. Madde Düzeltildi”,

şeklinde kullanılmaktadır. Takrir yasama dilinde önerge anlamına gelmektedir. Tekrir ise tekrar etmek demektir. Dolayısıyla doğru ifade tekri-i müzakere, yani görüşmenin tekrar edilmesi veya yeniden görüşmedir.

Yeniden görüşme hem komisyonda hem de Genel Kurulda mümkündür. Genel Kurulda yeniden görüşmeyi düzenleyen 89 uncu madde 16.5.1996 tarihli ve 424 sayılı kararla İçtüzüğe eklenmiştir. 1973 tarihli Dahili Nizamnamenin 86 ncı maddesi kanun tasarısı veya teklifinin Genel Kuruldaki son oylamasından önce sadece “metinde yazılış veya sıra bakımından bozukluk olduğu veya maddi hatalar bulunduğu”nun ileri sürülmesi ve esas komisyon veya hükümetin de buna katılması halinde metnin esas komisyona geri verilmesine ve bu şekilde düzeltilen maddelerin yeniden oylanmasına imkan veriyordu.

Yeniden görüşmenin çok farklı nedenleri olabilir. Bazen kamuoyundan gelen tepkiler üzerine, bazen diğer maddelerde veya daha önce kabul edilen kanunlarda yapılan değişikliklere uyum sağlamak amacıyla bu yola başvurulmaktadır. Hükümetin katılmadığı ancak Genel Kurul tarafından kabul edilen veya görüşmelerde hazır bulunan hükümet temsilcisinin de katıldığı ancak daha sonra kabine üyeleri arasında anlaşmazlığa yol açan değişiklikler için de zaman zaman yeniden görüşme yoluna gidilmektedir.

Uygulamaya bakıldığında örneğin 21 inci döneme ait 329 sıra sayılı İcra ve İflas Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun tasarısının 1 inci maddesinin görüşmeleri sırasında verilen bir önerge ile Bakanlar Kuruluna ceza artırımı yetkisi verilmiştir. Daha sonra bunun Anayasanın 38 inci maddesinde ifade edilen “Ceza ve ceza yerine konulan güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.” ilkesine aykırı olduğu anlaşıldığından yeniden görüşme ile durum düzeltilmiş ve ilk hale geri dönmüştür.³

Yine aynı dönem içerisinde görüşülen 623 sıra sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Devlet Memurları Kanunu ve 190 Sıra Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun Tasarısının görüşmelerinde ise bir “madde üzerinde verilmiş olan bir önergenin sehven işleme konmaması sonucunda meydana gelen eksikliği gidermek amacıyla” Plan ve Bütçe Komisyonu başkanı tarafından yeniden görüşme isteminde bulunulmuştur.⁴

Akşam, (26.5.2003); Şükrü Küçükşahin, “2 Yıl Daha Zehirleme İzni”, *Hürriyet*, (27.9.2004).

² TBMM Tutanak Dergisi (B:83, 22.5.2003), s.43.

³ TBMM Tutanak Dergisi (B:107, 8.6.2000), s.50.

⁴ TBMM Tutanak Dergisi (B:83, 12.4.2001), s.67.

1. Komisyonlarda Yeniden Görüşme

Komisyonlarda yeniden görüşme Genel Kuruldan biraz daha esnek düzenlenmiştir. Genel Kurulun aksine tasarı veya teklifinin sadece tümünün oylamasından önce değil, karar yeter sayısı olması şartıyla hazır bulunan üyelerin salt çoğunluğunun oyu ile gündemdeki işi tamamlamadan herhangi bir aşamada o işin belli bir maddesinin yeniden görüşülmesine ilişkin önerge verilebilir.⁵ Yeniden görüşme önergesini bir milletvekili verebilir. Gündem maddesinin görüşmeleri tamamlandıktan sonra yeniden görüşme biraz daha zorlaştırılmıştır. Buna göre komisyon raporu Meclis başkanlığına sunulmadan önce komisyon üye tam sayısının salt çoğunluğunun gerekçeli ve yazılı istemi üzerine ve sadece bir defaya mahsus olmak üzere işin komisyonlarda yeniden görüşülmesi mümkündür.

Komisyon raporu Meclis Başkanlığına sunulduktan sonra o işin komisyonlarda tekrar görüşülebilmesi esas komisyon veya hükümetin istemine bağlıdır. Bu durumda esas komisyon veya hükümet tasarı veya teklifin tamamının veya bir kısmının bir defaya mahsus olmak üzere komisyona verilmesini isteyebilir (İçtüzük Md. 88). Komisyon geri alınan maddeleri, varsa verilmiş önergelerle birlikte tekrar görüşebilir. Genel Kurulda verilmiş önergelerin dikkate alınıp alınmadığı ve dolayısıyla yeniden işleme konulup konulmayacağı Genel Kuruldaki görüşmeler sırasında oturumu yöneten başkan, komisyon temsilcisi ve önerge sahipleri arasında görüşülerek karara bağlanır.

İçtüzüğün 45 inci maddesine göre “komisyon sıralarında, toplantı yeter sayısını temin edecek sayıda komisyon üyesi yer almamışsa, komisyon temsilcisi; komisyon metninin değiştirilmesini isteyen önergelerin reddini veya komisyona iadesini isteyebilir.” Bu durumda ilgili maddenin verilmiş önergelerle birlikte komisyonlarda yeniden görüşülmesi gündeme gelir. İçtüzüğün 80 inci maddesine göre de “bir kanun tasarı veya teklifinin esas komisyonca reddi istenir ve rapor da benimsenirse, kanun tasarı veya teklifi reddedilmiş olur.” Ret raporu benimsenmezse komisyona geri verilir ve yeniden görüşme mümkün olur.

2. Genel Kurulda Yeniden Görüşme

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 16.5.1996 tarihli ve 424 sayılı kararı ile genel kurulda yeniden görüşmeyi düzenleyen 89 uncu madde ihdas edilmiştir. Maddenin gerekçesinde “Tek meclis ve tek görüşme esası sebebiyle husule gelebilecek bazı hataların veya noksanlıkların giderilmesi amacıyla, Genel Kurulda yeniden görüşme imkânı sağlanmıştır.” denilmektedir.

---

⁵ İçtüzüğün 43 üncü maddesi komisyonlarda yeniden görüşmeyi düzenlemektedir. Uygulamada komisyonlarda önerge şart olmayıp sözlü istem üzerine de tekriri müzakere yapılmaktadır.

Genel Kurulda yeniden görüşme o işin kanunlaşmasından önce değişikliğe imkân veren son adımdır. İttüzüğün 88 inci maddesi sadece henüz Genel Kurul tarafından kabul edilmemiş olan maddelerin Komisyona çekilmesine izin vermektedir. Genel Kurulda oylanıp kabul edilmiş bir maddenin hiçbir şekilde Komisyona geri verilmesi mümkün değildir. Bu durumda madde üzerinde değişiklik yapabilmenin yolu yeniden görüşme mekanizmasıdır. Tasarı veya teklifin tümünün oylaması yapıлып kanunlaştıktan sonra ise o işte ancak yeni bir tasarı veya teklifle değişiklik yapılabilir.

2.1. Genel Kurulda Yeniden Görüşmede Usul

a. Kapsam

Öncelikle belirtmek gerekir ki Genel Kurulda yeniden görüşme anayasa değişikliği teklifleri için geçerli değildir. Anayasa değişikliği dışında bütçe kanunu tasarısı dâhil bütün kanun tasarı ve teklifleri için yeniden görüşme mümkündür. İttüzüğün 89 uncu maddesinin 3 üncü fıkrasında anayasa değişikliği teklifleri açıkça kapsam dışı bırakılmıştır. Madde gerekçesinde de bu hükmün, iki defa görüşülecek konularda uygulanmayacağı ifade edilmiştir. Bunun nedeni anayasa değişikliği tekliflerinin özel bir görüşme usulüne tabi olmaları ve diğer tasarı veya tekliflerden farklı olarak Genel Kurulda iki defa görüşülmeleridir. Ancak ikinci görüşmenin tam bir görüşme olduğunu söylemek mümkün değildir. İkinci görüşme, görüşme olmaktan çok bir oylama niteliğindedir. Birinci görüşmede hiçbir madde üzerinde önerge verilmemişse, kabul edilen maddelere ilişkin olarak ikinci görüşmede oylama dışında bir işlem yapılması mümkün değildir. O nedenle ya ikinci görüşme en azından her madde için önerge verilmesine imkân verecek şekilde yeniden düzenlenmeli, ya da anayasa değişikliği teklifleri için de yeniden görüşmeye izin verilmelidir.

b. Zaman

Yeniden görüşme istemi bir tasarı veya teklifin görüşmelerinin herhangi bir aşamasında Başkanlığa iletilebilir. Birleşimi yöneten başkan, istem gelmesi halinde Genel Kurula bilgi verir. Ancak önerge tasarı veya teklifin tümünün oylanmasından hemen önce işleme konulur. Yani yürütme ve yürürlük maddeleri üzerindeki görüşme ve oylamalar bittikten sonra ve İttüzüğün 86'ncı maddesine göre tasarı veya teklifin tümünün oylamasından önce ne yönde oy kullanacaklarını belirtmek üzere lehte ve aleyhte birer milletvekiline söz verilmesinden önce yeniden görüşme önergesi işleme alınır. Bu husus İttüzükte son derece açık olduğundan farklı bir uygulama söz konusu olmamıştır.

c. Belli Bir Madde

Madde metninde tasarı ve tekliflerin açıkça “belli bir maddesinin” yeniden görüşüleceği ifade edilmesine rağmen gerekçede maddede geçen bu

ibarenin “tek bir madde anlamında olmayıp, açıkça belirtilen maddeleri” kapsadığı ifade edilmiştir.

Bugüne kadar İçtüzüğü’nün 89 uncu maddesine göre 29 tasarı veya teklif için yapılan yeniden görüşmenin 18’inde 1 madde, 4’ünde 2 madde, 2’sinde 3 madde, 3’ünde 4 madde, 1’inde 5 madde ve 1’inde de 6 madde yeniden görüşülmüştür. Görüldüğü gibi yeniden görüşme uygulaması çoğunlukla bir madde için yapılmaktadır. Ancak 5 veya 6 madde için yapıldığı örnekler de mevcuttur.

Genel Kurulda İçtüzüğü’nün 91 inci maddesine göre temel kanun usulüyle görüşülmüş olan bir tasarı veya teklife ilişkin olarak yeniden görüşmenin nasıl yapılacağına dair yerleşmiş bir teamül yoktur. Zaten bugüne kadar bu konuda sadece bir uygulama yapılmıştır. Tartışma konusu husus temel kanun olarak görüşülen bir işte yeniden görüşme isteminin bölüm hakkında mı, yoksa sadece o bölümdeki belli maddeler hakkında mı olacağıdır. Genel Kurul’un 26 Eylül 2006 tarihli 129 uncu (olağanüstü) Birleşiminde 1151 sıra sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu tasarısının 2 nci maddesinin yeniden görüşülmesi istemi Genel Kurul tarafından herhangi bir itiraza veya usul tartışmasına konu olmadan uygun görülmüştür. Kanaatimce bu konuda tercihi komisyon veya hükümete bırakmak uygun olur. Başka bir ifadeyle, temel kanun olarak görüşülen bir işte yeniden görüşme söz konusu ise istem, o madde veya maddelerin olduğu bölümün tamamının yeniden görüşülmesi şeklinde veya sadece belli maddelere ilişkin olabilir.⁶

d. Gerekçe

Yeniden görüşme önergesinin gerekçeli olması şarttır. Gerekçe, yeniden görüşme isteminin içerisinde olabileceği gibi ayrı bir metin şeklinde de olabilir. Her ikisinin de örneği mevcuttur. Gerekçesiyle birlikte önerenin uzunluğu konusunda bir netlik yoktur. Değişiklik önermeleri ile genel görüşme, meclis araştırması ve gensoru önermeleri için İçtüzükte 500 kelimedenden uzun olmama şartı dikkate alındığında, kıyasen yeniden görüşme önermelerine de 500 kelime sınırlaması olduğu söylenebilir. Ancak uygulamada böyle bir sorunla karşılaşılmamıştır. İstem sadece esas

⁶ İçtüzüğü’nün 91 inci maddesine göre, temel kanun olarak görüşülen işlerde maddeler üzerinde söz verilmeyip sadece 2 önerge kabul edilmektedir. Tekrar-i müzakere istemi bölüm şeklinde olmuşsa, önce bölüm üzerinde görüşme açılıp gruplara ve şahısları adına iki milletvekiline söz verilir. Komisyon ve hükümetin söz hakları saklıdır. Ardından 15 dakika soru-cevap işlemi yapılır. Sonra da maddelerin sadece başlıkları ve madde numaraları okunarak ve varsa üzerlerinde önerge işlemi yapılarak oya sunulur. İstem bölüm değil de belirli maddelerin yeniden görüşülmesi şeklinde ise ve Genel Kurul tarafından uygun görülmüşse, İçtüzüğü’nün 60 ve 81 inci maddelerinde belirtilen normal görüşme usulüne dönülerek tekrar-i müzakereye konu her madde üzerinde gruplara onar, şahsı adına iki milletvekiline de beşer dakika söz verilir, sonra da on dakika soru-cevap işlemi yapılır. Madde üzerinde İçtüzüğü’nün 87 inci maddesine göre milletvekilleri tarafından verilmiş önergelere (en fazla 7 önerge) işlem yapılır. Maddenin oylanması ile görüşme tamamlanır.

komisyon veya hükümet tarafından yapılabildiği için yeniden görüşme önermelerinde çok kısa gerekçelere yer verilmektedir.

e. İstemde Bulunabilecek Olanlar

İçtüzüğün 89 uncu maddesine göre sadece esas komisyon ve hükümet yeniden görüşme isteminde bulunabilir. Ancak burada esas komisyon ve hükümetin iyi tanımlanması gerekmektedir. Örneğin esas komisyondan kasıt komisyon temsilcisi midir, yoksa toplantı ve karar yeter sayısı olmak şartıyla komisyon üyeleri midir? İçtüzüğe göre komisyon raporlarının görüşmeleri sırasında komisyonu başkan, başkan vekili veya o konu için seçilmiş özel sözcü veya sözcüler temsil edebilirler. Uygulamada komisyon sözcüsü de Genel Kurulda komisyonu temsil etmektedir. Genel Kurulda komisyon temsilcisinin esas görevi komisyon raporunu savunmaktır. O nedenle de değişiklik önermelerinin reddi veya komisyona iadesi için İçtüzükte “komisyon sıralarında, toplantı yeter sayısını temin edecek sayıda komisyon üyesi”nin yer alması şartı getirilmiştir. Bu durumda esas komisyona ait olan yeniden görüşme isteminin sadece komisyonu temsil eden üye tarafından kullanılıp kullanılmayacağı tartışmalıdır.⁷ Bugüne kadarki uygulamaların tamamında komisyon temsilcisinin istemi yeterli görülmüştür.

Genel Kurulda hükümetin temsilini düzenleyen 62 nci maddeye göre hükümeti temsil eden başbakan, ilgili bakan veya zorunlu hallerde olmak şartıyla “birinci derecede sorumlu daire amirlerinden bir kamu görevlisi”nin görevi görüşmeler sırasında hükümet adına görüş bildirmektir. Aynı şekilde hükümet temsilcisinin tek başına hükümete verilmiş bir yetkiyi kullanıp kullanamayacağı çok net değildir. İçtüzüğün sistematığına bakıldığında bazen hükümet temsilcisi, bazen de hükümet ifadelerinin kullanıldığı görülür. Bu ayrım hükümet temsilcisi ile hükümet kavramları arasında fark olduğu izlenimini verebilir. Ancak tek başına hükümet deyiminin kullanıldığı bazı yerlerde çok açık bir şekilde hükümet temsilcisinin kast edildiği anlaşılmaktadır.⁸ Aksi yeniden görüşme isteminin kanun tasarısı gibi Başbakan dahil bütün bakanların imzası ile gelmesi olur ki bu da süreci içinden çıkılmaz hale getirir. Dolayısıyla mevcut uygulama, İçtüzükte açık bir dayanağı olmasa da makuldür.

f. Danışma Kurulu veya Grup Önerisi

Öncelikle Danışma Kurulu görüşü ile Danışma Kurulu onayını birbirinden ayırmak gerekir. Yeniden görüşmede Danışma Kurulu görüşünün aranmış olmasından Danışma Kurulunun ittifakla karar alması anlamını çıkarmak zorlama bir yorum olur. Çünkü Danışma Kurulunun kendisi bir uzlaşma arama zeminidir. Uzlaşma olsa da olmasa da nihai kararı

⁷ TBMM Tutanak Dergisi, (B:58, 29.3.2003), s.9-10.

⁸ İçtüzüğün söz sırasına ilişkin 61 maddesine göre hükümete söz almada öncelik tanınır. Burada kastedilen hükümet temsilcisidir.

verecek olan yer Genel Kuruldur. Danışma Kurulunda oybirliği aranması durumunda birçok defa yeniden görüşme isteminin Genel Kurula gelmesi mümkün olamayacaktır. Bu da Danışma Kurulunu Genel Kurulun önüne koyar ki bunun kabul edilmesi mümkün değildir. Aksi takdirde esas komisyon veya hükümetin istemde bulunmasının bir anlamı kalmaz. Her iki istemin muhatabı da Genel Kuruldur. Amaç kanun yapım sürecinde istisna olan bu uygulamayı biraz zorlaştırmak ise Danışma Kurulunun toplantıya çağrılma şartı ve uzlaşma olmaması durumunda grup önerisinin birleşimin başında okutulup üzerinde müzakere açılması zaten süreci yeteri derecede zorlaştırmaktadır.

Danışma Kurulunda uzlaşma olması durumunda süreç sorunsuz işlemektedir. İhtüzük hükümleri ve yerleşmiş teamüllere göre birleşim devam ederken Danışma Kurulu toplantıya çağrılabilir ve Danışma Kurulunun kararı birleşimin herhangi bir aşamasında Genel Kurulun bilgisine sunulabilir. Bugüne kadarki 29 yeniden görüşme isteminin 22'sinde Danışma Kurulu olumlu görüş bildirmiştir. Sadece 6 istem grup önerisi, 1 istem de Meclis Başkanının önerisi olarak Genel Kurula sunulmuştur.

Yeniden görüşme için yapılan Danışma Kurulu toplantılarına bakıldığında, özellikle 22 inci dönemde gruplar arasında mutabakat olması durumunda toplantı çağrısının sözlü yapıldığı görülmektedir. 20 inci dönemde yapılan tek yeniden görüşme öncesinde Danışma Kurulunun yazılı olarak toplantıya çağrılıp çağrılmadığına ilişkin bir bilgi yoktur. 21 inci dönemdeki 5 uygulamanın hepsinde Danışma Kurulunun yazılı olarak toplantıya çağrıldığı görülmektedir. 22 inci dönemde ise, 23 toplantının sadece 4 ünde toplantı öncesi gruplara yazılı olarak çağrı yapılmıştır. Kalan 19 toplantı için TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü arşivinde yazılı bir çağrı kaydı bulunmamaktadır.

Yeniden görüşme için Danışma Kurulunun olumlu görüşü şart değildir. Danışma Kurulunun toplanamaması veya oybirliği ile görüş bildirememesi durumunda bu istem grup önerisi olarak Genel Kurul gündemine getirilebilir. Ancak grup önerisinin “oylanması ilk birleşimin gündemindeki Başkanlık sunuşlarında yer alır ve Genel Kurul işaret oyuyla karar verir.”⁹ Dolayısıyla gündemin Başkanlığın Genel Kurula sunuşları kısmından sonraki herhangi bir aşamasında grup önerisinin okutulması İhtüzüğe uygun değildir. Ancak bu konuda uygulamada bir birlik yoktur. Grup önerisi ile yeniden görüşme işlemi 22 nci dönemde başlatılmıştır. Şimdiye kadar yapılan 6 uygulamanın üçünde grup önerisi Başkanlığın Genel Kurula sunuşları kısmında, kalan üçünde ise birleşimin daha sonraki bir aşamasında okutulmuştur.

Farklı bir uygulama olarak Danışma Kurulu önerisi bilgiye sunulurken grup önerisi oya sunulmaktadır. Ayrıca Danışma Kurulu önerisinin aksine

⁹ TBMM İhtüzüğü, Madde 19.

grup önerisinde, istem halinde lehte ve aleyhte ikişer kişiye söz verilmektedir. Aynı şekilde Meclis başkanının yeniden görüşme için öneri sunması durumunda da bu öneri üzerinde istem halinde müzakere açılır, lehte ve aleyhte ikişer kişiye söz verilir ve görüşmelerin ardından istem oya sunulur. Bugüne kadar sadece 1 defa yeniden görüşme istemi Meclis Başkanının önerisi olarak Genel Kurulu getirilmiştir. Ancak grup önerisinin aksine Meclis Başkanı önerisinin üzerinde görüşme açılmamış ve Genel Kurulun oyuna değil bilgisine sunulmuştur.¹⁰

g. Yeniden Görüşme

Yeniden görüşme isteminin oylaması işaret oyuyla yapılır. Danışma Kurulu önerisi varsa bu öneri okutulup Genel Kurulun bilgisine sunulur. Ancak grup veya Meclis Başkanı önerisi varsa süreç farklı işlemektedir. Grup veya Meclis Başkanı önerisi okutulup istem halinde üzerinde görüşme açılmakta ve sonrasında oya sunulmaktadır. Danışma Kurulu veya grup önerisinin ardından hükümetin veya komisyonun yeniden görüşmeye ilişkin istemi okutulup oya sunulmaktadır

Yeniden görüşme önergesinin kabul edilmesinden sonra, ilgili madde baştan itibaren yeniden görüşülür. Başka bir ifadeyle, varsa madde üzerinde gruplara ve şahıslara söz verilir, soru-cevap işlemi yapılır, maddenin görüşmelerine devam önergesi verilebilir, madde üzerinde değişiklik önergesi verilebilir ve madde oylanarak süreç tamamlanır.

3. Yeniden Görüşme Uygulamaları

Yeniden görüşmenin ilk uygulaması Genel Kurulun 17.10.1996 tarihli 9 uncu birleşiminde Karayolları Trafik Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun tasarısının görüşmeleri sırasında yapılmıştır. Hükümetin bu yönde istemini belirtmesinin ardından birleşime ara verilmiş ve bir sonraki oturumun başında Danışma Kurulu önerisi okutulmuştur.

Yeniden görüşmeye ilişkin istatistiklere bakıldığında ilginç sonuçlara ulaşmak mümkündür. 20 nci dönemde 1, 21 inci dönemde 5, 22 nci dönemde ise 23 defa yeniden görüşme yapılmıştır. Yeniden görüşme yapılan maddelere bakıldığında 20 nci dönemde bir tasarının iki maddesinde, 21 inci dönemde 5 tasarının 5 maddesine, 22 nci dönemde ise 22 tasarı ve 1 teklifin toplam 48 maddesinde yeniden görüşme yapıldığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle, yeniden görüşme işleminin en çok 22 nci dönemde yapıldığı ve biri dışında bahse konu işlerin tamamının tasarı olduğu görülmektedir. Yeniden görüşme yapılan tasarıların ikisi bütçe kanunudur. Toplam 29 işe bakıldığında sadece 1 tanesinin kanun teklifi olduğu, kalan 28 işin ise tasarı olduğu görülür. Komisyonlara göre bakıldığında 1 işte Bayındırlık, Ulaştırma, İmar ve Turizm Komisyonu, 1 işte Sağlık, Aile, Çalışma ve

¹⁰ 22 nci Dönem 3 üncü Yasama Yılında Belediye Kanununun 39 uncu maddesinin tekrar-i müzakeresine ilişkin önerge. (B: 125, 03.07.2005).

Sosyal İşler Komisyonu, 1 işte Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji Komisyonu, 1 işte İçişleri Komisyonu, 1 işte Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu, 8 işte Adalet Komisyonu, 16 işte de Plan ve Bütçe Komisyonunun esas komisyon olduğu görülür. Başka bir ifadeyle, yeniden görüşme yoluna daha çok mali ve adli konulara ilişkin tasarı veya tekliflerin görüşmelerinde başvurulmaktadır.

Yeniden görüşme istemlerine bakıldığında 18 istemin hükümetten, 10 istemin komisyonlardan ve 1 istemin de hem hükümet hem de komisyondan geldiği görülmektedir. 22 yeniden görüşme isteminde gruplar arasında uzlaşma sağlanmış ve istem Danışma Kurulu önerisi olarak Genel Kurula sunulmuştur. Danışma Kurulunun toplanamaması veya uzlaşma sağlanamaması üzerine 1 istem Meclis başkanı, 6 istem ise iktidar partisi grubunun önerisi olarak Genel Kurula sunulmuş ve yeniden görüşme yoluna gidilmiştir.

İçtüzüğün 89 uncu maddesi gereği, yeniden görüşme isteminin Danışma Kurulu önerisi olarak Genel Kurula sunulması halinde bu istem görüşmesiz karara bağlanır. Ancak istemin Meclis Başkanı veya siyasi parti grubu önerisi olarak Genel Kurula getirilmesi halinde lehte ve aleyhte ikişer kişiye söz verildikten sonra oylama yapılmalıdır. Uygulamaya bakıldığında Danışma Kurulu veya grup önerilerinin birleşimin herhangi bir aşamasında okutulduğu görülmektedir. Gruplar arasında varılmış uzlaşma nedeniyle Danışma Kurulu önerilerinin birleşimin herhangi bir aşamasında okutulmasında sorun yoktur. Ancak grup veya Meclis Başkanı önerilerinin mutlaka birleşimin başında okutulması gerekmektedir.¹¹

İlginç bir uygulama olarak 827 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun tasarısında 4 madde için yeniden görüşme isteminde bulunulmuş ve 2 madde için Plan ve Bütçe komisyonu, 2 madde için de hükümet isteminde bulunmuştur. Ancak hükümetin istemlerinde iki farklı bakanın imzası mevcuttur. Örneğin 22 madde için Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım, 21 ve 30 uncu maddeler için Maliye Bakanı Kemal Unakıtan ve 24 üncü madde için de Plan ve Bütçe Komisyonu Başkanı Sait Açıba isteminde bulunmuştur.¹²

Sonuç

Genel Kurulda yeniden görüşme bir istisna olmalıdır. Ancak son zamanlarda sıklıkla bu yola başvurulduğu görülmektedir. Yeniden görüşme

¹¹ İçtüzüğün bu konuya ilişkin hükmü çok açıktır. 19 uncu maddeye göre “İçtüzükte Danışma Kurulunun tespitine, teklifine veya görüş bildirmesine bağlanmış olan bütün hallerde, Danışma Kurulu, yapılan ilk çağrıda toplanamaz, oybirliğiyle tespit, teklif yapamaz veya görüş bildiremezse, Meclis Başkanı veya siyasî parti grupları ayrı ayrı, istemlerini doğrudan Genel Kurula sunabilirler. Bu durumda istemin oylanması ilk birleşimin gündemindeki Başkanlık sunuşlarında yer alır ve Genel Kurul işaret oyuyla karar verir.”

¹² TBMM Tutanak Dergisi, (B:74, 23.3.2005), s. 478.

yoluna başvurulmasının çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan birisi hükümetin hazırladığı tasarının Genel Kurulda milletvekilleri tarafından önerge ile değiştirilmesidir. Hükümet bu değişikliğe karşı ise durum yeniden görüşme yoluyla düzeltilmektedir. Ancak komisyon ve hükümetin karşı çıktığı önergelerin Genel Kurul'da kabul edilme oranı istisna olup yok denecek kadar azdır. Bir diğer neden ise tasarı veya teklifin görüşmeleri devam ederken bir maddesinin veya Genel Kurulda verilen önerge ile o maddede yapılan değişikliğin kamuoyu tarafından tepkiyle karşılanmasıdır.

Yeniden görüşme önceleri genellikle 1 veya 2 madde için yapılırken, son zamanlarda giderek daha çok madde için yapılmaktadır. 22 nci dönemde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun tasarısının 6 maddesi, İş Kanununun 5 maddesi, Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun tasarısının 4 maddesi, 827 sıra sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun tasarısının 4 maddesi, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısının 4 maddesinde yeniden görüşme yapılmıştır.

Mevcut 29 yeniden görüşme uygulamasının yüzde 82 si 22 nci dönemde yapılmıştır. Toplam 29 tasarı veya teklifin yeniden görüşülen 55 maddesinin 48'i, yani yüzde 87'si yine 22 inci döneme aittir. Bu işlerin biri dışında tamamının hükümet tasarısı olması da dikkat çekicidir. Dikkat çeken başka bir nokta da bazı işlerde Genel Kurulda önergeyle yapılan değişikliğin giderilmesi için yeniden görüşme yapılması olmuştur. Başka bir ifadeyle, komisyon metnine dönülmüştür.

Örneğin 21 inci dönemde İcra ve İflas Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun tasarısında, 22 nci dönemde Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun tasarısında, 2003 Mali Yılı Bütçe Kanunu tasarısında, Belediye Kanunu tasarısında ve Özel Öğretim Kurumları Kanunu Tasarısında yeniden görüşme yapılarak, tasarıların görüşmeleri sırasında verilen önergelerle maddelerde yapılan değişikliklerden vazgeçilmiş ve komisyondan gelen tasarı metnine dönülmüştür.

Bazı durumlarda hem maddenin ilk görüşmeleri sırasında verilen değişiklik önergesinde, hem de daha sonra yeniden görüşme istemi üzerine yapılan görüşmelerde maddenin eski haline gelecek şekilde değiştirilmesi için verilen değişiklik önergesinde aynı grup başkan vekilinin imzası vardır. Örnek vermek gerekirse, Plan ve Bütçe Komisyonu başkanı Sait Açıba, "Genel Kurulda kabul edilen önergelerle tasarıda yapılan değişiklikler nedeniyle ortaya çıkan tereddütlerin giderilmesi amacıyla" 2003 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının 28 ve 51 inci maddelerinde yeniden görüşme yapılması isteminde bulunmuştur. 28 inci maddenin Genel Kurulun

27.3.2003 tarihli 57 inci birleşimindeki görüşmeleri sırasında verilen bir önerge ile maddeye (h) bendi eklenmiş, daha sonra 29.3.2003 tarihli 58 inci birleşimde madde yapılan yeniden görüşme ile (h) bendi madde metninden çıkartılmıştır.¹³

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısının 30 uncu maddesi üzerinde bütçe tekniğine uygun düşmediği gerekçesiyle yapılan yeniden görüşmede madde üzerinde daha önce verilmiş olan önerge değiştirilmiş ve komisyon metnine dönülmüştür.¹⁴

TBMM Genel Kurulunun 1.7.2005 tarihli 123 üncü birleşiminde tasarının 39 uncu maddesi üzerinde verilen önerge ile belde belediye başkanlarının maaşları iyileştirilmiştir. Ancak düzenleme ile maaş dengesinin ilçe belediye başkanları aleyhine bozulduğunun anlaşılması üzerine tasarının tamamının oylanması ertelenmiştir. Daha sonra 3.7.2005 tarihli 125 inci birleşimde madde üzerinde yeniden görüşme yapılmış ve verilen bir önerge ile eski hale dönülmüştür. Burada ilginç olan bir husus üç örnek uygulamada da hem maddelerin ilk görüşmeleri sırasında verilen değişiklik önergesinde, hem de yeniden görüşme sonrası ilk önergeyi işlevsiz kılıp komisyondan gelen metne dönüşü amaçlayan önergelerde iktidar partisinin aynı grup başkan vekillerinin imzalarının olmasıdır.

İstisna olan ve olması gereken yeniden görüşme yolu, son dönemde sıkça başvurulan bir yöntem haline gelmiştir. İktidar partisine mensup grup başkanvekillerinin imzasıyla Genel Kurul görüşmeleri sırasında verilen bir önergeyle değiştirilmiş bir maddenin, yine aynı partiye mensup komisyon başkanı veya hükümet üyesinin istemiyle yeniden görüşmeye açılması ve özellikle 22'nci dönemde yeniden görüşme istemine konu işlerin neredeyse tamamının hükümet tarafından Meclise sunulan kanun tasarılarında olması yasama sürecinin ne derece sağlıklı işlediği veya işletildiğine dair soru işaretlerine yol açmaktadır.

---

¹³ TBMM Tutanak Dergisi, (B:58, 29.3.2003), s. 648, 712-713, 809, 817.

¹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, (B:42, 6.3.2003), s. 392, 418.

Tablo: Dönemler İtibariyle Yeniden Görüşme Yapılan Tasarı ve Teklifler

Dönem / Yasama Yılı	Birleşim, Tarih	Esas Komisyon	Sıra Sayısı	Tekrir-Müzakere Yapılan Madde	Tasarı / Teklif
20/1	B:9, 17.10.1996	İçişleri	99, 99'a 1.ek	19,2	Karayolları Trafik Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı
21/2	B:28, 1.12.1999	Adalet	198	9	Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun Tasarısı
21/2	B:70, 22.3.2000	Adalet	214	1	Askerî Ceza Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı
21/2	B:107, 8.6.2000	Adalet	329	1	İcra ve İflas Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı
21/3	B:83, 12.4.2001	Plan ve Bütçe	623	2	Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Devlet Memurları Kanunu ve 190 Sıra Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun Tasarısı
21/4	B:80, 28.3.2002	Plan ve Bütçe	833	7	Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı
22/1	B:42, 6.3.2003	Plan ve Bütçe	61	30	Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı
22/1	B:58, 29.3.2003	Plan ve Bütçe	76	28,51	2003 Mali Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı
22/1	B:83, 22.5.2003	Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu	73	2,4,7,11, 107	İş Kanunu Tasarısı
22/1	B:111, 24.7.2003	Plan ve Bütçe	237	5,6,27	Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun ve Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Yürürlükten Kaldırılması ve Bu Kanunlara Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı
22/1	B:112, 29.7.2003	Adalet	253	2	Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı
22/2	B:105, 23.6.2004	Plan ve Bütçe	583	31	İl Özel İdaresi Kanunu Tasarısı
22/2	B:115, 14.7.2004	Plan ve Bütçe	618	12	Özel Gelir ve Özel Ödeneklerin Düzenlenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı
22/2	B:116, 15.7.2004	Plan ve Bütçe	645	14, 19	Bazı Kanunlarda ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı
22/2	B:124, 26.9.2004	Adalet	146	10,12,52, 54	Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun Tasarısı
22/2	B:124, 26.9.2004	Adalet	152	1,15,17,1 8,20,24	Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı
22/3	B:25, 2.12.2004	Plan ve Bütçe	687	1,2	Sosyal Sigortalar Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı
22/3	B:27, 4.12.2004	Adalet	698	80,105,1 37	Ceza Muhakemesi Kanunu Tasarısı
22/3	B:65, 2.3.2005	Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm	734	1	Denizcilik Müsteşarlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı

22/3	B:74, 23.3.2005	Plan ve Bütçe	827	21,22,24, 30	Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı
22/3	B:77, 30.3.2005	Plan ve Bütçe	838	1	Denizli-Buldan ve Çevresinde, Hakkari'de, Bingöl-Karlıova ve Çevresi ile Erzurum-Çat'da Meydana Gelen Deprem Afetlerine ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı
22/3	B:78, 31.3.2005	Adalet	842	1	Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi
22/3	B:96, 10.5.2005	Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji	646	Geçici md 1	Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun Tasarısı
22/3	B:125, 3.7.2005	Plan ve Bütçe	944	2. bölüm (17-46) md 39	Belediye Kanunu Tasarısı
22/4	B:25, 30.11.2005	Plan ve Bütçe	1014	11,13,15, Geçici 1	Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı
22/4	B:44, 27.12.2005	Plan ve Bütçe	1028	31	2006 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı
22/4	B:66, 22.2.2006	Plan ve Bütçe	1066	3	Sosyal Güvenlik Prim Alacaklarının Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı
22/4	B:100, 10.5.2006	Plan ve Bütçe	1099	2	Elektrik Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı
22/4	B:129, 26.9.2006	Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor	1151	2	Özel Öğretim Kurumları Kanunu Tasarısı ve Samsun Milletvekili Cemal Yılmaz Demir'in Özel Öğretim Kurumları Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi